

OCR-läst ur Lauritz Weibulls Nordisk Historia 1948, artikeln skriven 1931. Här tar Weibull indirekt avstånd från sina åsikter i väderstrecksfrågan 1928, då han kategoriskt hävdar att nordborna har en felaktig uppfattning om väderstrecken. Han använder Adam av Bremens skrift för att få bevis för härför. Här visar Weibull också att han insett innebörden av Adams uttryck "Det Baltiska havet" Det har inte forskarna kring översättningen av Adams text 1984 gjort.

Se utförlig redogörelser härför i Börje Sandéns artikel om Baltiska havet

Världen ute i Europa levde ännu i de vagaste, alltigenom kon-
turlösa föreställningar om Östersjöområdet. Inte desto mindre före-
låg i Västeuropa en exaktare hållen beskrivning. Författaren var
Einhard, den skrift, i vilken beskrivningen inflätats, hans biografi
över kejsar Karl den store.

¹ För Adams förhållande till den samtida världsbilden se Björnbo, Adam af Bre-
mens Nordensopfattelse, Aarbøger for nord. Oldkyndighed 1909, 177. — Jmf
Orosius kartbild ovan vid s. 48.

Einhard skrev i Ludvig den frommes tid, på 820-talet. Frankiska krigare och diplomater hade då nått Östersjökusten och överskridit Ejder. När de vände tillbaka, kom de med underrättelser, som helt var ägnade att omdana den bild man tidigare gjort sig om Nord-europa. Hos Einhard (kap. 12) möter nedslaget av dessa underrättelser. Einhard tecknar inte längre denna del av världen som en enda obruten landmassa. Enligt honom går det här in en vik från den västra oceanen. Viken går in mot öster, orientem versus, dess längd är okänd, bredden ingenstädes större än 100,000 passus, mångenstädes smalare. Men de uppgifter Einhard mottog och utnyttjade i sin skrift, inskränkte sig inte härtill. Han kunde också berätta, att många folk hade sina boplatser kring viken och han utplacerade närmare dessa. »Danerna och sveonerna, som vi kallar nortmanner, innehar», säger han, »både nordkusten och alla öarna. På sydkusten bor slaverna och en mängd andra folk. Bland dem är wilzerna de förnämsta.»

I ett fjärdedels årtusende hade Einhards beskrivning lämnats obeaktad. I den kritiska belägenhet Adam befann sig upptäckte han efter denna beskrivning. Hans uttalande, att han på ett undantag när inte tidigare sett Östersjön omtalad i litteraturen, är redan framhållet. Undantaget var Einhard. Och på grundval av Einhard, inte på egen hand, löste han nu i inskotten problemet om Nord-europa.

Redan i inskottet i 2. boken är Einhard citerad: det 19. kapitlet här är ingenting annat än ett ordrätt utdrag ur denne. I 4. bokens inskott upprepas uppgifterna i lösryckta satser; de blir här själva grundstommen för framställningen. De utsagor, som stod Adam till buds, tvång honom visserligen att jämka på ett och annat. I Einhards tid kunde det sägas, att danerna jämte sveonerna innehade nordkusten av Östersjön — det sydliga Norge var då en del av danaväldet. Den tiden var i slutet av 1000-talet förbi, och Adam förlade också danerna utom till öarna och Skåne endast till sydkusten av Östersjön, vars mynning han tänkte sig uppe mellan Vendsyssell och Norge (IV, 13, 14, 11). Jylland, det visste Adam, gick i nordlig riktning; han låter också Östersjön i långa inbuktningar gå från mynningen söderut mellan detta land och Fyen (jmf IV, 1). Vid sidan av danerna och sveonerna gav Adam också

slaverna sin del av öarna (IV, 16, 18). Men Östersjöns egenskap av en vik från den västra oceanen, dess längdriktning mot öster, dess okända längd och skiftande bredd godtogs av honom (IV, 10, 11). På detta sätt vann han den inre ramen för sin framställning. Och i denna inre ram inordnade han nu hela mängden av de nya uppgifter han insamlat. Allt såsom Einhard företecknat det: land och folk i en fortlöpande ordning från väster till öster. Utmed sydkusten: Jylland till Slien, därefter folken inom den hamburgska diöcesen till Peene, öster om dessa de andra slaverna; utmed nordkusten: normännen, Skåne, götarna, sist sveonerna och folken öster om dessa (IV, 13, 14; II, 21, 22). Systemet inriktades så, att mitt emot Birka på den norra stranden förlades den slaviska staden Jumne på den södra (IV, 20). Och längst inne i viken slutligen kom land och folk ytterst på de båda östra flyglarna att stöta samman. Adam förlägger dit Ostrogard Ruzzie, det ryska Östragård (IV, 13, 14). Seglatsen dit från Jumne tager fjorton dagar, säger han, från Slesvig och Aldinburg tjuogoen; det berättas, att den för några från Danmark med gynnsam vind dragit en månad (IV, 11; II, 22).²

De båda inskotten i 4. och 2. boken blottar sålunda de tankelinjer, som Adam följde, när han utformade sin bild av Nordeuropa. Men tankelinjerna kan i dessa inskott följas vidare.

Ostrogard Ruzzie, det ryska Östragård, har enligt Adam huvudstaden Kiev, en medtävarinna till det scepferförande Konstantinopel och en Greklands vittberömda prydnad — Ostrogard Ruzzie, cuius metropolis civitas est Chive, æmula sceptri Constantinopolitani, clarissimum decus Grecie (II, 22). Man har alltid menat, att detta Ostrogard är en stad och identifierat denna än med Nowgorod vid Wolchow, än med Ostrow i Welikafloeden.³ Redan en av Adams scholiaster har emellertid uttalandet, att Ryssland kallas av de danska barbarerna Ostrogard (schol. 120), och i själva verket är det till det Ostrogard, vars huvudstad är Kiev, som seglatsen,

² Om Einhard jmf Lönborg, Adam af Bremen och hans skildring av Nordeuropas länder och folk, 98.

³ Lönborg, 109; Schlüter, Die Ostsee und die Ostseeländer in der Hamburgischen Kirchengeschichte des Adam von Bremen. Sitzungsberichte der gelehrten Estnischen Gesellschaft 1902, 22; Schafarik, Slawische Altertümer II, 94; Björnbo, 158.

enligt vad Adam uttryckligen säger, går från Slesvig, Aldinburg och Jumne (II, 22). Ostrogard är för Adam det ryska riket, Ruzzie regnum, det nordiska Garðar, Gårdarrike; dess huvudstad ligger inom en trakt, som Adam räknar till Grekland. Över ett långt område, genom de skytiska regionerna, sträcker sig den baltiska viken ända dit — usque in Greciam (IV, 10). Folk, som är inne i förhållandena, utvecklar Adam på ett annat ställe, försäkrar, att en och annan kommit dit landvägen från Sverige. Men barbarfolken, som är däremellan, blockerar denna route, och därför frestar man faran till skepps (IV, 15).

Det var till trakterna av detta Ostrogard, till vilket man seglade i den baltiska vikens längdriktning, som de medeltida kartograferna förlade de mæotiska träskan. Adam drar slutsatsen: »jag skulle gärna tro, att det baltiska havet är samma vatten, som av de gamle med andra namn kallades de skytiska och mæotiska träskan, geternas öde trakter, den skytiska stranden», där bland mängden av olika barbarer Martianus också nämner alanerna (IV, 20). I överensstämmelse härmed kallar Adam fullt konsekvent på ett ställe Östersjön vid Jumne »de skytiska träskan», scyticæ paludes (II, 22).

Som man ser: tankelinjerna mynnar ut i en stor vetenskaplig konstruktion. I denna är det nya i den bild, Adam skapat av Nord-europa, svetsat fast samman med den rådande världsbilden, sådan denna tecknade sig längst österut vid Asiens gränser. Det har skett med ledning av uppgifter om skeppsfärder till Ostrogard och Grekland från Norden.

Adam av Bremen är den store pioniären i vetenskapen om Nord-europas utforskande. Två stora geo-etnografiska inskott i hans verk har kunnat urskiljas. Dessa inskott klarlägger, hur de disparata kunskapsmoment, som stod till Adams förfogande, av honom omsider fördes samman till den första enhetligt utformade bilden av denna del av världen.